לקבלת השיעור והמדריך לשולחן שבת, וכן להצטרפות לרשימת התפוצה
ניתן לשלוח מייל לכתובת lemala2626@gmail.com
לחץ כאן

ב"ה | פרשת ויצא
משיעורי רבי אליהו רוזמרין שליט"א
למעלה מהזמן | תשפ"ז

אחרי כל מה שניצלתי אותך, ככה אתה עוזב?:

הפסיכולוגיה השבריריות של בעל הבית הנבגד שנשאר רק עם חמישה סניפים, תנורים ולקוחות

פתיחה: מי גזר את הקופון

אדם אחד נכנס לעבוד במאפייה קטנה. עשרים שנה אחר כך יש למאפייה חמישה סניפים, והוא עדיין עובד בה. הוא יודע מי פתח כל סניף, מי הביא את הלקוחות ומי נשאר בלילות. הסניפים רשומים על שם בעל הבית.

מלמד אחד הכניס את נשמתו בתלמיד אחד. שנה שלמה ישב אתו, האמין בו, ופתח לו את הראש ואת הלב. הילד גדל ופרח, והאב הוא שגוזר את הקופון: את הנחת, את המחמאות ואת השם הטוב.

ואדם שלישי הכניס שנים מחייו בפרויקט של בנייה. הוא תכנן, רדף אחרי אישורים, ועמד בשטח בחום ובגשם. היום גרים בבניין אנשים אחרים, ומישהו אחר מכר את הדירות.

שלושתם אומרים את אותו משפט: אני עבדתי, ומישהו אחר גזר את הקופון. ואצל רבים המשפט הזה נעשה מרירות שמלווה אותם שנים.

מכאן באה הקריאה המקובלת של יחסי עובד ומעביד. צד אחד שולט, וצד אחד מנוצל. בעל הבית מחזיק בנכסים, והעובד נותן את כוחו ויוצא עם משכורת.

המאמר הזה מציע קריאה עמוקה יותר. היא יוצאת ממשפט אחד של חז"ל, והיא כתובה במלואה בסיפור של יעקב בבית לבן.

פתיחה: מי גזר את הקופון

כולנו מכירים את זה. ר׳ שמאי נכנס לעבוד במאפייה קטנה. עשרים שנה אחר כך יש למאפייה חמישה סניפים, והוא עדיין עובד בה. הוא יודע מי פתח כל סניף, מי הביא את הלקוחות ומי נשאר בלילות. הסניפים רשומים על שם בעל הבית ר׳ זרח.

ר׳ שלמה, מלמד מוצלח במיוחד, שמכניס את נשמתו בתלמיד אחד. שנה שלמה ישב אתו, האמין בו, ופתח לו את הראש ואת הלב. הילד גדל ופרח, והאבא של הילד הוא שגוזר את הקופון: את הנחת, את המחמאות ואת השם הטוב. המלמד נשכח ואפילו לא מקבל מחמאות.

ר׳ לייזער הכניס שנים מחייו בפרויקט של בנייה. הוא תכנן, רדף אחרי אישורים, ועמד בשטח בחום ובגשם. הוא נתן את עצמו יותר מהסטנדרט בהרבה. היום גרים בבניין אנשים אחרים, ומישהו אחר מכר את הדירות. בכניסה לבנין יש שלט מאובק לזכותו של ר׳ לייזער. כבר כמה פעמים שקלו לעשות שיפוצים ולהוריד את המודעה העלובה.

שלושתם אומרים את אותו משפט: אני עבדתי, ומישהו אחר גזר את הקופון. ואצל רבים המשפט הזה נעשה מרירות שמלווה אותם שנים.

מכאן באה הקריאה המקובלת של יחסי עובד ומעביד. צד אחד שולט, וצד אחד מנוצל. בעל הבית מחזיק בנכסים, והעובד נותן את כוחו ויוצא עם משכורת.

המאמר הזה מציע קריאה עמוקה יותר. תוך התבוננות בסיפור של יעקב בבית לבן.

א. הסמוי מן העין

חז"ל אמרו: "אין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין". מה שנשקל, נמדד ונספר עומד במקומו. הברכה נכנסת במקום שהעין אינה מגיעה אליו.

העין של מי? העין של בעל הבית. בעל הבית הוא האיש שיודע מה יש לו. הוא סופר את הסחורה, מודד את ההכנסות ושומר על הקופה. זו מלאכתו, ועסק שאיש אינו סופר בו מתפרק. ומשום כך יש בעסק אדם אחד שהוא תמיד העין, והוא בעל הבית עצמו. הכול אצלו ספור, ומה שספור עומד במקומו.

אתה נכנס למפעל ענק ורואה אין סוף מכונות, סחורה. שטחים. בניינים. הכל רשום על שם בעל הבית. אף אחד לא עוצר לחשוב: רגע איך כל זה מתנהל. איך כל הענק הזה פועל.

העובד, ככל שירבה להכניס את הנשמה שלו, איש לא יראה אותו בסיור במפעל. העובד מעלה רעיונות עד השעות הקטנות של הלילה. רץ למפגשים. סופג תלונות מלקוחות. יוצר פרסומות מאסיבית. כל אלה לא נרשמים על שום ספר או מגרש.

זה נתפס כמובן מאליו. אבל זה בכלל לא מובן מאליו. הרבה מאוד פעמים העובדים משקיעים בעסק הרבה יותר מבעל הבית. והם נשארים כמו אנונימיים. ענין מוזר, שאנחנו מורגלים אליו.

אבל באמת מסתתר כאן עומק: העובד הוא הדבר הסמוי מן העין שבתוך העסק. ושם, כדברי חז"ל, מצויה הברכה. ואכן כך: רק בגלל שהעובד סמוי מן העין, לכן הוא יכול למשוך ברכה ושפע לתוך העסק של בעל הבית. ודווקא כך, שהוא סמוי ולא רואים אותו בתוך העסק.

בעל הבית, עינו מזיקה לעסק. הן מבחינה רוחנית סגולית. אבל גם מבחינה פיזית. העין מטעה את בעל הבית. ובהרבה מיקרים העין הגדולה של בעל הבית: פשוט יכולה להקריס את העסק כולו.

הרבה לפני הענין הסגולי והחמקמק שלא ניתן למדידה. יש ענין מציאותי. ת הדבר הזה מדדו גם חוקרים. אוון פולמן וקייל אמיך פרסמו בשנת 2011 בכתב העת Personality and Social Psychology Bulletin מחקר ששמו :החלטות בשביל אחרים יצירתיות יותר מהחלטות בשביל עצמך. נתנו לאנשים בעיה לפתור, פעם בשביל עצמם ופעם בשביל אדם אחר, ומי שפתר בשביל אחר מצא פתרונות מקוריים יותר. שנה אחר כך פרסם פולמן בכתב העת Organizational Behavior and Human Decision Processes את המחקר קבלת החלטות לעצמי ולאחר והרתיעה מהפסד. בשמונה ניסויים נתן לאנשים להחליט בענייני ממון, ומי שהחליט בשביל אחר פחד פחות מן ההפסד.

איגור גרוסמן ואיתן קרוס פרסמו בשנת 2014 בכתב העת Psychological Science הם קראו לממצא שלהם "פרדוקס שלמה", על שם שלמה המלך, שלדבריהם חכמתו עמדה לכל העולם ובהחלטותיו שלו התקשה. וזה מה שמצאו בשלושה ניסויים, ב־693 משתתפים. אדם שוקל את הצרה של חברו ביישוב הדעת, רואה את שני הצדדים ויודע את גבול ידיעתו. כשאותה צרה היא שלו, שיקול הדעת מצטמצם. וכשלימדו אנשים להסתכל על הצרה שלהם מבחוץ, כמי שמסתכל על אדם אחר, הפער נסגר.

וכך גם בעסקים עצמם. נועם וסרמן חוקר יזמות מבית הספר למנהל עסקים של הרווארד, פרסם בשנת 2008 ב־Harvard Business Review את המאמר הדילמה של המייסד, ובשנת 2017 ב־Strategic Management Journal את המחקר הכס מול הממלכה. לדבריו: מייסדים שמחזיקים לבדם בכל ההגה ובכל ההחלטות בונים חברות ששוות פחות. מי שמכניס אחרים ונותן להם מקום בונה יותר.

נכון שאדם משקיע בשלו יותר ממה שהוא משקיע בשל אחרים. והדבר נכון. אבל בשלו הוא גם מכניס את העיניים שלו. הכל נמצא על השולחן. הוא לא משאיר שום מקום לנסתר, לסמוי מן העין. בעלות מוסיפה לאדם שני דברים בבת אחת, רצון ועין. הרצון מועיל, והעין חוסמת.

העובד המסור מביא אל העסק רק את הרצון הגדול, המוטיבציה, והעין נשארת אצל בעל הבית. זה הצירוף שבו הברכה פורצת: כל הרצון, ובלי העין. ולכן הרבה מאוד פעמים, דווקא העובדים מניפים את העסק הרבה יותר מבעל הבית.

אבל הדברים הם דו צדדיים. העובד אכן מכניס נשמה בעסק של בעל הבית. וצריכים להחשיב את תרומתו. הוא מאפשר לבעל הבית אפשרויות שלא היו שם בלעדיו. אבל מנגד גם בעל הבית תורם לעובד את היכולות להיות נבלע ולא מוצלב מול עין הרע.

על העובד להבין, כי השנים שהוא עובד בעסק של אחר הן בית ספר לחיים בשבילו ולא בית כלא. בשנים הללו הוא לומד איך נראית עבודה ביד פתוחה, בעסק של אחר, חופשית ממניין ומפחד. הוא לומד מה צומח מתוכו כשהעין פוסחת עליו. הוא רואה אז את עצמו: נועז. מקורי. לא מהסס. וממוקד למטרה.

הוא לומד בשיעור קשה על בשרו, כיצד הוא נהפך להיות 'הברכה הסמויה מן העין'. זה לא קל. הרבה פעמים זה ממש מכאיב. אבל עובד חכם מבין כי שנים אלו הם הזדמנות פז לקנות כלים שורשיים לחיים. ללמוד כיצד בהעלם עין, פורצים הכוחות הנעלמים. ששונאים להיות תחת עין משטר.

המבחן של העובד בא ביום שהוא פותח עסק משלו. מאותו יום העין היא עינו. הכסף הוא שלו, השם הוא שלו, והלילות בלי שינה הם גם שלו. עובדים מצוינים רבים מגלים שבעסק שלהם היד

שהייתה פתוחה נסגרת. האומץ פוגש את הפחד. והחכמה טובלת בחסמים.

אז יבואו השנים בהם למד העובד להיות נסתר מן העין. להיעלם מהרדאר. לתת גם לעובדים מסביב סמכויות. להאמין בהם. להבין כי העמדה שלי כיום כמנהל כרוב כוחו כן רוב סכנותיו. האדם החכם שומר בכיס כל הזמן את היכולת להיות סמוי מן העין.

בעל הבית והעובד מנהלים איזה מתח סמוי, כאשר כל אחד מהם מביט בשני בעננה מוזרה כזאת. יש הרבה מעיינות מתחת למתח הסמוי הזה. כאשר כל אחד מהם מרגיש שהשני מנצל או לא מבין אותו. בא בזמן שהם שותפים יחד לצמיחה משותפת, כאשר כל אחד מהם צריך את השני.

ב. סיפור של פסק דין:

היינו מעורבים פעם בפסק דין, על סיפור כדלהלן: אב החזיק שנים רבות עסק של יבוא, ובנו עבד לצדו. שבע שנים לפני פטירתו חלה האב בשיתוק, והבן נשאר לנהל לבדו. בשבע השנים האלה גדל העסק בערך פי ארבעה.

כאשר תיק כזה נכנס לבית הדין. הטענות הם בערך כך: הבן שניהל את העסק של אביו אומר: מה שהעסק היה שווה כשקיבלתי אותו נחלק בשווה, והגידול שבא אחר כך שלי. אבא לא היה שם. אני הייתי.

האחים משיבים: קיבלת משכורת, ומשכורת גבוהה. גם מנהל זר שהיה מצליח כמוך היה מקבל משכורת, והעסק היה נשאר של הבעלים.

בית הדין פסק לטובת האחים. הבן העובד החרוץ יש לו דין משביח נכסים לא יותר מזה. המשביח נוטל כשתל, שהרי גם השדה תורם לרווח [ראה עוד: ב"ב קמג: חו"מ סימן רפז והמסתעף].

בבית דין דנים על כסף. ואכן מבחינה כספית זה מה שהוא מקבל. הבן שהשקיע את חייו יצא מתוסכל וכאוב לכל חייו. הוא מרגיש מנוצל עד עפר. ושהוא השקיע את הנשמה שלו בשביל אחרים.

וכאן הכאב. הדבר שבזכותו הביא העובד את הברכה הוא הדבר שמפסיד אותו בדין. הוא הביא ברכה משום שהיה סמוי מן העין. ובבית הדין, מה שסמוי מן העין נשאר מחוץ לתיק.

ג. "ויברכני ה' בגללך"

את כל הסיפור הזה חי יעקב אבינו עשרים שנה, בבית של לבן.

בדרך לחרן, בבית אל, יעקב מקבל הבטחה: **"ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה, ונברכו בך כל משפחת האדמה"**. הברכה של יעקב עתידה לפרוץ לכל הכיוונים.

והמקום הראשון שבו היא פורצת הוא הצאן של לבן. אחרי ארבע עשרה שנות עבודה יעקב אומר ללבן: **"כי מעט אשר היה לך לפני, ויפרץ לרב, ויברך ה' אתך לרגלי"**. אותה מילה בדיוק: **"ויפרץ"**. ההבטחה שניתנה ליעקב מתקיימת, והיא מתקיימת בעדרו של אדם אחר.

ולבן יודע את זה. הוא אומר את זה ליעקב: **"נחשתי ויברכני ה' בגללך"**. על העובדות שני האנשים מסכימים: העושר של לבן בא בגלל יעקב.

ובכל זאת, לבן מתייחס ליעקב כאל פועל שבא לנצל אותו.

כל טרפה שנטרפה בעדר, לבן גבה מיעקב. כל מה שנגנב, ביום או בלילה, נרשם על חשבונו. יעקב מזכיר לו את זה בסוף: **"טרפה לא הבאתי אליך, אנכי אחטנה, מידי תבקשנה, גנבתי יום וגנבתי לילה"**. כל הפסד בעדר היה אשמתו של הפועל.

ולבן מחליף את השכר שוב ושוב: **"ואביכן התל בי, והחלף את משכרתי עשרת מנים"**. ויעקב מתאר איך זה עבד: **"אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך, וילדו כל הצאן נקדים, ואם כה יאמר עקדים יהיה שכרך, וילדו כל הצאן עקדים"**. בכל פעם שהצאן ילד את מה שהובטח ליעקב, לבן החליף את התנאי.

וכשהעדר של יעקב עצמו מתחיל לגדול, בני לבן אומרים בקול את מה שבלב של כל הבית: **"לקח יעקב את כל אשר לאבינו, ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד הזה"**. ויעקב רואה את פני לבן, **"והנה איננו עמו כתמול שלשום"**.

שימו לב לאבסורד: רש"י מביא שכשבא יעקב לא היו ללבן בנים, ואחרי שבא נולדו לו בנים. הברכה פרצה אצל לבן גם בבנים, ולא רק בצאן. והנה התבנית המוכרת לנו: הבנים שנולדו בזכות יעקב הם שאומרים **"לקח יעקב את כל אשר לאבינו"**. העובד המסור, בסוף נזרק על ידי הבנים.

כשקוראים את זה בתורה הקדושה זה נשמע מוזר. האיש שאמר **"ויברכני ה' בגללך"** הוא האיש שגובה מיעקב כל טרפה ומחליף את שכרו עשרת מונים. לבן יודע שיעקב מביא לו ברכה, ובאותו זמן רואה בו מנצל. שני הדברים יושבים אצלו יחד. אבל כשיוצאים לרחוב רואים כמה התורה הקדושה מדייקת.

כך זה נראה היום. נחזור לר' שמאי, עשרים שנה במאפייה של ר' זרח. ר' זרח יודע היטב שבלי ר' שמאי לא היו חמישה סניפים. פעם בשנה, באירוע של סוף השנה, הוא אפילו אומר את זה מול כל העובדים.

ובכל יום אחר הוא משדר לו משהו אחר. כשר' שמאי מגיש קבלות על דלק, ר' זרח שואל אם באמת נסע כל כך הרבה. כשנעלם מגש עוגות, המבט הראשון הולך אליו. וכשר' שמאי מבקש העלאה, ר' זרח עונה בחיוך: **"אתה מסודר פה לא רע, נכון?"**. המסר עובר בלי מילים: אתה כאן כדי לנצל אותי.

והשכר של ר' שמאי מתחלף. בתחילת השנה סיכמו שיקבל אחוז מכל לקוח חדש שיביא. הוא הביא לקוחות, והאחוז הפך לאחוז מן הרווח הנקי. בשנה שאחריה הרווח עלה, והבונוס עבר להיות לפי עמידה ביעד. היעד עלה בדיוק בשיעור שבו ר' שמאי עמד בו. אם כה יאמר נקדים, וילדו כל הצאן נקדים.

ר' זרח יודע שהמאפייה פורחת בגלל ר' שמאי, ובאותו זמן חושד שר' שמאי מנצל אותה. בדיוק כמו לבן.

ולמה? כאן חוזר מה שראינו בפרק הראשון. ר' שמאי הוא הדבר הסמוי מן העין. העין של ר' זרח רואה את המשכורת שיוצאת מן הקופה, את הדלק ואת ההעלאה. את הלקוחות שר' שמאי הביא, את הלילות ואת הרעיונות, העין אינה רואה. ולכן בספרים של בעל הבית, העובד מופיע רק בעמודת ההוצאות. כך גם אצל לבן: כל טרפה נספרת על חשבון יעקב, והברכה שבאה **"לרגלי"** נספרת בעדר של לבן.

ד. "ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי"

ויעקב אבינו מרגיש את כל זה בבשרו.

הוא עובד בכל כוחו: **"ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכן"**. והוא מתאר מה זה אומר: **"הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה, ותדד שנתי מעיני. זה לי עשרים שנה בביתך, עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנתיך ושש שנים בצאנך, ותחלף את משכרתי עשרת מנים"**.

עשרים שנה הוא רואה את הברכה שלו פורצת, והיא פורצת אצל אחר. כל בוקר העדר של לבן גדול יותר. כל ערב יעקב חוזר לבית מלא ילדים, ואין לו כבשה אחת משלו.

ומתוך הכאב הזה יוצאת השאלה: **"ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי"**. שתי המילים "גם אנכי" אומרות הכול. עד עכשיו כל הברכה שלו הלכה לבית של לבן, ויעקב שואל מתי יבוא היום שבו היא תפרוץ גם בביתו שלו.

זה הכאב של ר' שמאי, של ר' שלמה המלמד ושל ר' לייזער: אני עבדתי, ומישהו אחר גזר את הקופון.

אבל יעקב אבינו מאמין. הוא יודע שיש מי שרואה את מה שלבן מחמיץ: **"ולא נתנו אלקים להרע עמדי"**. **"לולי אלקי אבי, אלקי אברהם ופחד יצחק, היה לי, כי עתה ריקם שלחתני; את עניי ואת יגיע כפי ראה אלקים"**. וכשהעדר שלו גדל, יעקב יודע מאין זה בא: **"ויצל אלקים את מקנה אביכם ויתן לי"**.

ויעקב יודע ליישם את מה שכתבנו בפרק הראשון. השנים בבית לבן הן בית ספר ולא בית כלא. שם, בעדר של אחר, הוא לומד מה צומח מתוכו כשהעין אינה עליו. הוא לומד שהברכה שלו פורצת דווקא כשהיא סמויה. עשרים השנים בבית לבן הן ההכנה של יעקב עצמו: להיות הברכה הסמויה מן העין.

וכך המילה מן ההבטחה מגיעה אל יעקב עצמו: **"ויפרץ האיש מאד מאד"**. הברכה שפרצה קודם בצאן של לבן, פורצת עכשיו אצלו.

יעקב מחבב את הברכה הסמויה מן העין. וגם כשהוא בעל הבית הוא לומד לשחרר, ולהיות בעל הבית שיודע להיעלם. ואת הכוח הזה יעקב מוסר הלאה. לפני מותו הוא מברך את בני יוסף: **"המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים... וידגו לרב בקרב הארץ"**. ורש"י מפרש: כדגים הללו, שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם. הדגים מתרבים מתחת למים, במקום שהעין אינה מגיעה אליו. וחז"ל אמרו שזרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בו, ודרשו **"בן פרת יוסף בן פרת עלי עין"**: עולי עין, מי שעולה מעל העין. ויוסף עצמו חי את דרכו של אביו: **"ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף"**, אותה לשון שאמר לבן, **"ויברכני ה' בגללך"**. מה שיעקב למד עשרים שנה בבית לבן, להיות הברכה הסמויה מן העין, הוא הברכה שהוא משאיר לנכדיו.

ה. "ותגנב אתי"

ועכשיו הרגע הקשה מכולם.

ר' שמאי נכנס יום אחד למשרד של ר' זרח ואומר שהוא עוזב. הוא פותח מאפייה משלו. ר' זרח מחוויר, ואחרי רגע אומר משפט אחד: **"אחרי כל מה שעשיתי בשבילך?"**. ר' זרח מרגיש נבגד.

וזה מעמיק את התימהוניות של העולם הזה. ר' שמאי השביח את המאפייה כל כך, וכל השנים הוא היה נעלם מן העין. גם עכשיו הוא יוצא עם עצמו בלבד. חמשת הסניפים, התנורים, הלקוחות והשם על השלט נשארים אצל ר' זרח. הנכסים המוחשיים של בעל הבית השביחו, ונשארו בידיו. ובכל זאת העזיבה של העובד נראית בעיניו כשבירת ברית. זה אבסורד של ממש. אבל כך העולם בנוי.

ולמה כך? כי במשך השנים נוצרה בין השניים ברית. איש לא כתב אותה ואיש לא חתם עליה, אבל שניהם חיו בתוכה. העובד למד למשוך את השפע שלו דווקא דרך בעל הבית הזה: דרך התנורים שלו, הכסף שלו והלקוחות שלו. ובעל הבית למד שהעסק שלו מתמלא דווקא דרך העובד הזה. כל אחד מהם הבין, בלי לומר את זה בקול: הרווח שלך יכול לבוא רק דרכי.

לכן כשהעובד הולך, בעל הבית מרגיש אי הגינות. בעיניו זה נשמע כך: אני נתתי לך את המקום שבו למדת למשוך את השפע, ועכשיו אתה לוקח אותו למקום אחר.

כך בדיוק מדבר לבן. יעקב יוצא עם משפחתו ועם הצאן שלו, ולבן רודף אחריו שבעה ימים. כשהוא משיג אותו בהר הגלעד, הוא פותח בטענה של בגידה: **"מה עשית ותגנב את לבבי... למה נחבאת לברח ותגנב אתי, ולא הגדת לי, ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור"**. ומיד אחר כך בא האיום: **"יש לאל ידי לעשות עמכם רע"**.

ובסוף הוא אומר את המשפט שמגלה איך הוא רואה את כל עשרים השנים: **"הבנות בנתי והבנים בני והצאן צאני, וכל אשר אתה ראה לי הוא"**. האיש שאמר **"ויברכני ה' בגללך"** עומד מול הפועל שהביא לו את הברכה, ואומר: הכול שלי. ומי שלוקח את עצמו והולך, בעיניו הוא גנב.

ויעקב, אחרי עשרים שנה, מתרעם: **"מה פשעי, מה חטאתי, כי דלקת אחרי"**. והוא אומר את האמת כמו שהיא: לולי אלקי אבי, **"כי עתה ריקם שלחתני"**. בעל הבית שהתברך מן הפועל עשרים שנה היה שולח אותו בידיים ריקות, ומרגיש שהוא הנבגד. מתגלה עצב רגיש שמעולם לא נפתר. המתח הרוחש כל הזמן בין העובד והמעביד.

במשך שנים, ראינו הרבה שאלות ממוניות ודיני תורה, שמאחוריהם עומד העומק הזה שלא נוכח בבית הדין. כאשר יש ריווח שלא ניתן למדוד אותה במספרים ובספרים. ואז הצדדים מרגישים שהם נוצלו. או שלא קבלו את מה שמגיע להם. זה כך לפי דין תורה הקדושה. וגם להבדיל לפי החוק הבין לאומי.

ו. השורש: הברכה היא האלוהות

עד כאן ראינו מה קורה. העובד מביא ברכה לעסק של אחר, בעל הבית רואה בו מנצל, וכשהעובד הולך בעל הבית מרגיש נבגד. עכשיו צריך לשאול למה העולם בנוי כך. למה הברכה מצויה דווקא בדבר הסמוי מן העין, ולמה היא פורצת דווקא דרך מי שאינו בעל הבית?

השורש הפילוסופי הוא זה: **הברכה היא האלוהות.**

ברכה היא השפע שבא מלמעלה, מה שנוסף על כל מה שאדם השקיע, מדד וספר. וזו האלוהות עצמה, כשהיא נכנסת לתוך העולם.

והאלוהות נסתרת בעולם הזה, תמיד. היא נמצאת בכל מקום, והעין אינה רואה אותה. ירמיה הנביא אומר **"מקוה ישראל מושיעו בעת צרה, למה תהיה כגר בארץ וכארח נטה ללון"**. וישעיה הנביא אומר: **"אכן אתה אל מסתתר, אלקי ישראל מושיע"**.

ולכן גם הברכה נסתרת, והיא באה תמיד באופן פרדוקסלי. אדם מחפש אותה במקום שבו הוא בעל הבית: בעסק שלו, בנכסים שלו, בכל מה שרשום על שמו. שם הכול גלוי, ספור ומדוד. והברכה באה אל המקום המוחבא, אל המקום שבו האדם מרגיש עבד ולא בעל הבית. שם דווקא היא פורצת.

שוב ושוב רואים בעסקים, כי אנשים שנותנים אמון ויודעים לשחרר, ומבינים שהעובדים אינם נצלנים שודדי לילה, אלא מזמיני השפע. העסק יכול לשגשג ולהתעצם. וכן להיפך. וכשאר הדברים עובדים דו צדדי גם העובדים רואים במעביד, איש שנותן להם כלים שהברכה שלהם יבוא אל ביתם.

נצייר את יעקב אבינו. זה עתה קבל הבטחת ופרצת, והנה כל השפע מגיע לביתו של לבן. אבל יעקב יודע כי בכדי להתקשר לשפע אלוהי, צריכים להיות אורחים כמו נושא השפע. הקדוש ברוך הוא. האלוהות היא אורחת בעולם הזה: היא נמצאת בו, מברכת אותו, ונעלמת מן העין. ויש לזה קשר מיוחד עם לבן עפ"י תורת הקבלה. ויש לי סיפור מיוחד בזה.

מכאן הקריאה לעובדים החרוצים והמסורים: ר׳ שמאי במאפייה של ר׳ זרח, ר׳ שלמה המלמד, ור׳ לייזער בבניין שאחרים גרים בו. כל אחד מהם מרגיש עבד, ודווקא דרכו עוברת הברכה.

ומכאן הקריאה לעם ישראל כולו. היהודים מביאים איתם ברכה לכל מקום שהם מגיעים אליו. זו ההבטחה שקיבל יעקב בבית אל: **"ונברכו בך כל משפחת האדמה"**. ובכל זאת, בכל מקום הם אורחים. הם מביאים ברכה לארץ שהם יושבים בה, והארץ נשארת של אחרים.

חלק גדול אם לא רוב ההמצאות הגדולות, היהודים ממציאים, והפירות והשפע מביאים כסף למארחים שלהם. תמיד: היהודי מגיע בידיים ריקות, והכלכלה של המארח פורחת סביבו. ביום שהוא בונה את ביתו, בני המארח אומרים שגזל את אביהם.

היהודים נושאים על גבם את אורו של הקב"ה. שהוא אל מסתתר ואורח. וכך עם ישראל: אורחים בעולם הזה, מביאים ברכה, ונעלמים מן העין.

זה השורש של כל מה שראינו. העובד בעסק של אחר, המלמד, יעקב בבית לבן ועם ישראל בגלות עומדים כולם באותו מקום: המקום של העבד, המקום הסמוי מן העין. ושם, כדברי חז"ל, מצויה הברכה.

סיכום: הברכה נכנסת מן הצד שלא נספר

נחזור אל שלושת האנשים מן הפתיחה: העובד במאפייה, המלמד ואיש הבנייה. כל אחד מהם הכניס את נשמתו בדבר של אחר, וראה מישהו אחר גוזר את הקופון.

הקריאה המקובלת רואה כאן שולט ומנוצל. הקריאה שהצענו רואה כאן את דרכה של ברכה. היא מצויה בדבר הסמוי מן העין, ובתוך עסק של אחר העובד הוא הסמוי מן העין. משום כך פרץ העסק בידיו, ומשום כך הפרי נרשם על שם מי שהעין רואה.

וגם בעל הבית עצמו עומד באותו מקום. קהלת, שהיה מלך בירושלים, אומר: "ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש, שאניחנו לאדם שיהיה אחרי". גם מי שהסניפים רשומים על שמו עמל בשביל מישהו אחר, והקופון שלו נגזר בידי יורשיו. קהלת קורא לזה הבל. יעקב קורא לאותה עובדה עצמה ברכה: "ונברכו בך".

השנים האלה הן בית הספר שלו. הוא לומד בהן לעבוד ביד פתוחה, ולומד איך בעל בית נותן מקום לסמוי. מי שנושא את שני הלימודים האלה אל ביתו מחזיק את שלו כמו יעקב: שני מחנות, והמקל עדיין ביד.

ובין השניים נכרתת ברית שאיש לא כתב. לכן הפרידה כואבת לשניהם, ולכן היא צריכה גל: ברית גלויה של גבול, שמשאירה פתח למסחר.

הארה מעשית

1. **למי שעובד אצל אחר וליבו מר:** שאל את עצמך מה היית מעז לעשות אילו כל הסיכון היה שלך. היד הפתוחה שיש לך היום היא הנכס שיצא אתך מן הדלת.
2. **למי שעומד לפתוח עסק משלו:** קבע מראש איזה חלק מן העסק יישאר סמוי מעינך, ומי האדם שאינו בעלים שתיתן לו שם מקום.
3. **לבעל הבית:** העובד הטוב שלך הוא החלק בעסק שעינך מחמיצה. אמור לו "ויברכני ה' בגללך" כשהוא עוד אצלך. וסכם אתו במילים ברורות מה חלקו אם העסק יצמח, שההלכה נותנת חלק בשבח למי שהובטח לו.
4. **ליום הפרידה:** בנו גל. אמרו בקול מה כל אחד קיבל מחברו, קבעו גבול, והשאירו פתח לפרקמטיא.

שתי שאלות לשולחן שבת: מי הסמוי מן העין בבית שלי, שהברכה נכנסת דרכו? ובאיזה דבר שהוא שלי אני מצליח לעבוד כמי שאינו שלו?

למעלה מהזמן / שאלות לקראת השיעור

הבכור שעל הסף

שש שאלות על הבכורה, הראשוניות והמחשבה הראשונה

לקרוא, לתהות, ולגלות מה מסתתר מאחורי המובן מאליו

א׳ מה כל כך מיוחד במי שנולד ראשון, שהתורה מעניקה לו קדושה, פי שניים ומעמד מיוחד? הרי בסך הכול הוא הקדים את אחיו בכמה רגעים!

ב׳ אם הבכורה היא מעלה גדולה כל כך, מדוע דווקא בספר בראשית הבכורות נכשלים בזה אחר זה, והבכורה עוברת שוב ושוב למי שנולד אחריהם?

ג׳ מדוע המחשבה הראשונה שעולה בראשנו משכנעת אותנו כל כך שהיא צודקת? האם מפני שהיא חכמה יותר, או פשוט מפני שהיא הגיעה ראשונה?

ד׳ כיצד ייתכן ששני אנשים רואים בדיוק את אותו אדם, שומעים בדיוק את אותן תשובות, ובכל זאת מגיעים למסקנות הפוכות לחלוטין?

ה׳ מהו החוט הסמוי שמחבר בין חרבו של לוי בשכם, עמידתו מול חטא העגל וגבורת החשמונאים בחנוכה?

ו׳ מתי הראשוניות מעניקה למחשבה שלנו כנפיים ומתי היא קושרת אותה לעוגן? וכיצד אפשר להפוך את הכוח הזה ממכשול למקור של חכמה ושליחות?

לקבלת השיעור המלא
שלחו מייל לכתובת: lemala2626@gmail.com
או לחצו כאן לפתיחת הודעה מוכנה ב-Gmail